

Winst

Winsten zijn een witte vlek op de economische kaart en economen zouden daar geen genoegen mee moeten nemen, schreef Pen vorig jaar in een speciaal nummer van *De Economist* dat aan winsten was gewijd 1). Hoewel bijna alle „klassieken”, van Smith tot Ricardo en van Marx tot Keynes, er ruimschoots aandacht aan hebben besteed, is winst nog steeds een van de meest ondoorzichtige economische verschijnselen. Dagelijks lezen we op de financiële pagina's over bedrijven die diep in de rode cijfers zitten, terwijl andere juist flinke winststijgingen weten te boeken, maar waar die verschillen op berusten en welke regelmaat erin valt te ontdekken, blijft toch meestal duister. Zelfs in de zwakste sectoren zijn er bedrijven die het goed doen, en menig innoveerder gaat failliet.

De economische theorie brengt ons niet veel verder. In het algemeen worden winsten toegeschreven aan economische-machtsposities (marktverhoudingen) relatieve voorsprong in het productieproces, het nemen van risico's (en het ontvangen van een beloning daarvoor) en het domme toeval (windfall profits). Maar in hoeverre winstgevendheid nu in het algemeen door deze (of andere) factoren kan worden verklaard, wordt toch niet duidelijk. Het weinige econometrische onderzoek dat op dit gebied is verricht, heeft niet veel resultaten opgeleverd.

Vreemd genoeg is zelfs niet eens bekend hoe groot de winsten in Nederland eigenlijk zijn. Volgens een schatting van Pen bedroegen zij in 1977 8% van het nationale inkomen, „maar het kan ook wel anders zijn” 2). Hoe onduidelijk de situatie is bleek ook uit de herberekening van de arbeidsinkomensquote enkele maanden geleden. Plotseling bleek het „overige inkomen” als percentage van het netto nationale inkomen tweemaal zo hoog als jarenlang was aangenomen. Ook al zegt dit niet veel over de omvang van de winsten — het overige inkomen is immers een samenraapsel van winsten, renten, huren, pachten en niet als arbeidsinkomen beschouwd inkomen van zelfstandigen —, het illustreert wel hoe weinig we ervan weten. Dat is merkwaardig omdat wèl algemeen wordt erkend dat winsten een essentiële rol spelen in een economische orde die in belangrijke mate steunt op vrije ondernemingswijze productie.

Er is hier geen behoefte om met de klaagzangen die regelmatig uit het bedrijfsleven omhoog stijgen over het te lage peil van de ondernemingswinsten in Nederland, mee te jammeren. Wel is het interessant ons af te vragen of de functies die zowel maatschappelijk gezien als binnen de afzonderlijke onderneming door winsten worden vervuld, bij het huidige winstniveau niet in de verdrukking zijn geraakt of dat er misschien alternatieven zijn gevonden die even goed — of mogelijk zelfs beter — dezelfde functies hebben overgenomen. Met andere woorden: waarom en in hoeverre zijn winsten van belang? Er lijken mij ten minste vier redenen te zijn.

Allereerst is de kans op het behalen van winst nog steeds een drijfveer voor produceren en investeren. Daar aan is behoefte uit een oogpunt van werkgelegenheid en economische groei. Zonder twijfel is winst niet het enige motief om met produceren te beginnen of ermee door te gaan en om investeringen te verrichten — waarschijnlijk is het zelfs niet eens het belangrijkste motief — maar nu vrijwel iedereen het erover eens is dat een toename van

het investerings- en produktieniveau en het aanvangen van nieuwe activiteiten als gewenst moeten worden gezien, zouden we er in elk geval voor moeten oppassen de prikkels daartoe niet (verder) weg te nemen.

In de tweede plaats brengt een gebrek aan winst vroeg of laat de continuïteit van een onderneming in gevaar. Voor een gedeelte kunnen premies en subsidies winsten die op de markt worden behaald vervangen, en kan het voortbestaan van ondernemingen een aardige tijd worden gered, maar de ervaringen die met het steunverleningsbeleid zijn opgedaan, zijn niet gunstig en langzamerhand wint het inzicht veld dat een politiek van ondersteuning van verliesgevende activiteiten beter kan plaatsmaken voor het stimuleren van activiteiten die winstkansen bieden. Over de vraag hoe hoog de winsten dan moeten zijn om de continuïteit niet in gevaar te brengen kan de bedrijfseconomie ongetwijfeld bruikbare aanwijzingen geven.

Nauw daarmee samen hangt ook de betekenis van winst als financieringsmiddel voor nieuwe activiteiten. Enerzijds kan ingehouden winst direct weer voor nieuwe investeringen worden aangewend, anderzijds kan winst ook het eigen vermogen van ondernemingen versterken dat dient als basis voor het aantrekken van vreemd vermogen. Voor de knelpunten die zich de laatste jaren in de financierings sfeer steeds duidelijker hebben doen voelen, wordt thans zowel door de overheid als het bankwezen op verschillende wijzen naar oplossingen gezocht. Het opvoeren van de winsten lijkt op dit punt echter in elk geval een belangrijke rol te moeten spelen.

Ten slotte is winst van groot belang voor de allocatie. Winst of verlies is een belangrijke indicator die aangeeft of er efficiënt of inefficiënt wordt geproduceerd en of de investeringsmiddelen in de juiste richting worden aangewend. Die indicator wegnemen zou tot belangrijke inefficiënties en daarmee tot maatschappelijke kosten kunnen leiden.

Winst vervult dus zowel in micro- als in macro-economisch opzicht een aantal belangrijke functies die niet zo gemakkelijk op andere manieren zijn te vervullen. Het doet daarom merkwaardig aan dat er voor winst in de economische politiek in het algemeen vrij weinig belangstelling bestaat. Voor een deel zal dat samenhangen met het feit dat er op macroniveau weinig concreets over winsten bekend is waardoor ook moeilijk een „winstpolitiek” te formuleren zou zijn. Maar van de andere kant zijn er in de bedrijfseconomie voldoende aanknopingspunten te vinden die het inzicht in de betekenis van winst ook op nationaal niveau kunnen vergroten. Discussies over innovatie, concurrentie, exportbevordering en de relatie tussen winst en werk zouden dan een wat steviger fundament kunnen krijgen in de bedrijfseconomische realiteit. Daarmee zou wat gewonnen zijn.

L. van der Geest

1) J. Pen, Profits as a rich source of puzzlement, *De Economist*, 1980, nr. 3.

2) J. Pen, Hoeveel winst wordt er in Nederland gemaakt?, *ESB*, 25 juli 1979.